Svenska fynd av halvknäpparen *Isorhipis marmottani* Bonvouloir, 1871 (Col. Eucnemidae)

DAVID ISAKSSON & STIG LUNDBERG

Isaksson, D. & Lundberg, S.: Svenska fynd av halvknäpparen *Isorhipis marmottani* Bonvouloir, 1871 (Col. Eucnemidae). [**Swedish records of the eucnemid *Isorhipis marmottani* Bonvoloir 1871.**] – Entomologisk Tidskrift 129 (3): 135-136. Uppsala, Sweden 2008. ISSN 0013-886x.

Isorhipis marmottani have been recorded from Sweden in a total of ten specimens, all females. Eight were found 1999-2001 in Hornsö, Småland and two are from Gysinge, Gästrikland 2004 and 2006. All specimens have been caught in window traps placed on trees of different species: *Populus tremula, Alnus glutinosa, Betula* sp., *Quercus robur* and *Salix caprea*.

David Isaksson, Västanberg 55, 790 21 Bjursås, Sweden.
Stig Lundberg, Rektorsgatan 5, 972 42 Luleå, Sweden.

Isorhipis marmottani Bonvouloir, 1871 är en ca 1 cm lång halvknäppare (Fig. 1). Liksom de andra nordiska arterna inom familjen halvknäppare utvecklas den i död ved. Hanen har karaktäristiskt kammade antenner, medan honor kan vara svåra att artbestämma. Arten var fram till nyligen över huvud taget inte känd från Norden, men 1997, hittades den mycket överraskande i fönsterfälla på en lokal vid kusten SV om Oslo (Olberg & Andersen 2003). Ungefär samtidigt gjordes ytterligare två fynd i denna trakt (Olberg & Andersen 2003). Tidigare var den närmast känd från Estland (Muona 1995). År 1999 upptäcktes så arten även i Sverige närmare bestämt i Hornsö, Småland. Också här i fönsterfällor. Även detta måste räknas som myck-

Figur 1. ***Isorhipis marmottani*** *a) hane; b) hona. Längd 5-7 mm. Arten hittades första gången i Sverige 1999. Foto: Christoffer Fägerström.*

Isorhipis marmottani *a) male; b) female. Length 5-7 mm. The species was recorded for the first time in Sweden 1999.*

et överraskande eftersom Hornsö är ett av Sveriges mest välgenomsökta områden vad gäller vedlevande skalbaggar. Fram till 2001 hittades den på två ytterligare lokaler i Hornsöområdet, i totalt åtta exemplar (Nilsson & Huggert 2001, Kronblad i brev).

Överraskningarna var dock inte slut i och med detta. Under en skalbaggsinventering i södra Gästrikland återfanns en hona av *Isoripis marmottani* som tagits i utkanten av Gysinge under tiden 3/6-29/8 2004, helt nära Färnebofjärdens nationalpark (Isaksson 2004). Detta är ett mycket anmärkningsvärt fynd, inte bara för det stora avståndet till Hornsö-området, utan även för att det tidigare gjorts stora insatser för att fastställa skalbaggsfaunan även i Dalälvsområdet. Liknande fällor har använts rikligt på Upplandssidan, utan att arten konstaterats (t.ex. Jonsell & Eriksson 2001, Wikars 2007). Detta nya fynd ledde till att arten flyttades från kategorin CR till DD vid den senaste rödlistningen (Gärdenfors 2005).

För att leta efter gnagspår och ledtrådar till artens biologi besöktes lokalen i Gysinge den 11/5 2006. Området var bevuxet med björkdominerad ungskog med inslag av ek, asp och sälg. Inget spår kunde dock påträffas. Istället sattes fyra stycken små fönsterfällor (av Sahlin-typ) upp på döende eller döda träd. Dessa placerades på en levande, klen ek, två döda aspar (bl a samma som vid 2004 års fynd) samt en flerstammig sälgbuske där flera stammar dött. Fällorna tömdes och rustades upp den 21/6 för att slutgiltigt tömmas den 24/8. Då materialet artbestämdes upptäcktes det att fällan på sälg innehöll en hona av *Isorhipis marmottani* fångad mellan 21/6-24/8. Båda träd som fynd gjordes vid var stående och inte speciellt grova, högst runt 1 dm i diameter

Samtliga 10 exemplar av *Isorhipis marmottani* som hittills tagits i Sverige är honor. Det är inte ovanligt att fönsterfällor fångar betydligt mer av det ena eller andra könet, trots att andra fångstmetoder ger ungefär jämn könskvot för samma art. Så är det t.ex. för tickgnagarna *Dorcatoma* där det främst är honorna som fångas i fällor som sätts på vedsubstraten, antagligen eftersom de orienterar mot dem för att hitta ägg-läggningsplatser (Jonsson m.fl. 1997). En annan möjlighet är att hanen har en mycket kortare levnadstid.

Isorhipis marmottani har tagits i fönsterfällor på olika lövträdslag: asp, klibbal, björk, ek och sälg. I Mellaneuropa anges klenare ved av avenbok vara det viktigaste utvecklingssubstratet (Koch 1989). Det trädslaget saknas vid nedre Dalälven. Mer detaljerade beskrivningar av artens levnadssätt har gjorts av Leiler (1976) där arten (enl. Muona 1995) dock går under namnet *Isorhipis nigriceps*. Arten ska enligt Leiler gå i en för eucnemider oväntad hård ved. Detta val av ved, liksom gnagbildens utseende gör att man kan förväxla den med *Melasis buprestoides* (vars gnag beskrivs i Ehnström & Axelsson 2002).

En given fråga är om denna art nyligen invandrat till Sverige, eller om den varit förbisedd. Visserligen verkar arten inte vara lätt att söka fram, utan nästan alla fynd har gjorts i fönsterfällor, som inte användes så speciellt mycket före 1990-talet (undantaget är ett ex i Norge, Olberg & Andersen 2003). Det är ändå anmärkningsvärt att en så pass stor art skulle ha undgått upptäckt runt Hornsö och i nedre Dalälven, områden där vedinsektsfaunan undersökts mycket noga under många år. Det talar för att arten nyligen invandrat i Sverige, något som stöds av att Muona (1995) tror att arten är på spridning i Europa eftersom nordgränsen för fynden flyttats. Om det verkligen är så att arten har spridit sig nyligen så borde den dock kunna hittas av svenska samlare på lokaler belägna mellan Hornsö och nedre Dalälven.

Tack

Tack till Christoffer Fägerström för foto och till Mats Jonsell för hjälp med referenser och text.

Referenser

Ehnström, B. & Axelsson, R. 2002. Insektsgnag i bark och ved. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Gärdenfors, U. 2005. Rödlistade arter i Sverige 2005. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.

Isaksson, D. 2004. Inventering av aspinsekter i Gävleborgs län 2004 – [http://www.x.lst.se/NR/rdonlyres/0D4C1D05-C0B1-4B3D-9EAB-A235DF15C0A0/29368/RapportAspinsekterHemsida.pdf].

Jonsell, M. & Eriksson, P. 2001. Jämförelse av ved-skalbaggsfaunan på gran och björkhögstubbar mellan naturreservatet Båtfors och dess omgivningar. – Ent. Tidskr. 122: 107-122.

Jonsson, M., Nordlander , G. & Jonsell, M. 1997. Pheromones affecting flying beetles colonizing the polypores *Fomes fomentarius* and *Fomitopsis pinicola*. – Ent. Fennica 8: 161-165.

Koch, K. 1989. Die Käfer Mitteleuropas. Ökologie 2. – Goecke & Evers Verlag, Krefeld.

Leiler, T-E. 1976. Zur Kenntnis der Entwicklungsstadien und der Lebensweise nord- und mitteleuropäischer Eucnemiden (Col.) – Ent. Blätter 81: 91-94.

Muona, J. 1995. The European *Isorhipis* species (Coleoptera, Eucnemidae). – Ent. Blätter 91: 159-164.

Nilsson, S-G. & Huggert, L. 2001. Vedinsektsfaunan i Hornsö–Allgunnenområdet i östra Småland. – Länsstyrelsen Kalmar län informerar. Meddelande 2001:28.

Olberg, S. & Andersen, J. 2003. Contribution to the knowledge of Norwegian Coleoptera. – Norw. J. Ent. 50: 131-136.

Wikars, L-O. 2007. Vedskalbaggar och andra insekter i naturvårdsbränd skog i Båtfors naturreservat, Uppsala län. – Opubl. rapport.